

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Naast de bank

Oor voor het onzegbare

Een beschouwing bij Het landschap van de polyfonisten van Paul van Nevel

MARIJKE SCHOTSMANS

Enige tijd geleden werd ik door de redactie van dit tijdschrift gevraagd om mijn gedachten op papier te zetten over het boek *Het landschap van de polyfonisten*, dat geschreven werd door dirigent Paul Van Nevel. Ging men ervan uit dat een muziektherapeut bijzondere bedenkingen heeft bij het lezen van deze prent over de wereld van de Franco-Flamands van de Oude Muziek?

Ik heb het boek natuurlijk als muzikante gelezen en begrepen, vooral wanneer Paul Van Nevel de (wees gerust: heel eenvoudige) muziektheoretische en vormelijke aspecten van de polyfonie beschrijft. Ik heb ook als muzikant mateloos genoten tijdens het beluisteren van de muziek die het Huelgas Ensemble maakt op de bijgevoegde cd. En ik heb mij laten verrassen door de opvallende gelijkenissen tussen de polyfone partituur en het vijftiende-eeuwse landschap van het grensgebied tussen Picardië en Henegouwen: «De karakteristieke herhalings en imitaties in de landschappen — het meest uitgesproken in monotone vlaktes als weilanden en kustgebieden — zijn de voorafbeeldingen van de canon- en imitatietechnieken van de polyfonisten» (p. 99).

Maar bovenal heeft het boek mij aangesproken in mijn mens-zijn. In het voorwoord zegt Bart Demuyt het al: «Laat u vooral mee-

voeren in Van Nevels bevlogen «zoektocht naar het onzichtbare»» (p. 8). Beter dan het meest integere gebed, stiller dan de diepste meditatie, raakte deze prent mij in mijn kern. Het hele boek is voor mij één groot pleidooi voor visuele en auditieve bezinning. Het lezen ervan hielp mij bij het vinden van de ervaring van stilte in wat is. Dit maakt van het boek een bijzonder vreugdevolle reis, weg van alle drukte en plastiek, alle «neppigheid» van alle beelden en lawaai die onze wereld nu zo druk en luid maken. De kwestie of Van Nevels hypothese al dan niet klopt, namelijk dat er een wisselwerking is tussen de natuurlijke omgeving van het kind dat de Franco-Flamand was en de melancholische verpakking van zowel zijn geestelijke als profane repertoire, heeft mij dan ook niet lang bezig kunnen houden. Uiteindelijk gaat het volgens mij om een persoonlijke beleving van de polyfone muziek die Van Nevel op een heel intelligente en erg overtuigende manier onder woorden wil brengen. Heel gemakkelijk liet ik mij dan ook op sleeptouw nemen door zijn beschrijvingen van landschappen (uitgestrekte velden in heuvellandschappen, omzoomd door beekjes en knotwilgen), van natuurfenomenen (zoals de mist, de ochtendnevel en de rooksluier in winterse dorpen, druilerige regens en laaghangende wolken) en door zijn vergelijkende beschrijvingen van de polyfone muziek en de partituur ervan. Uiteraard heeft ook de poëzie van die tijd haar niet mis te verstane bijdrage en invloed geleverd aan het bijzondere karakter van de polyfone muziek; ook daar gaat Van Nevel uitvoerig op in.

De rode draad door dit sterk gedocumenteerde werk heen, dat doorspekt is met sfeervolle landschapsfoto's van de hand van Luk Van Eeckhout, is het oproepen van stilte en traagheid. Het is dit leven, dat baadt in stilte en traagheid, dat centraal staat in alle beschrijvingen van het landschap ten tijde van deze polyfonisten. 'De natuurgeluiden van de vijftiende en zestiende eeuw waren een onderdeel van het landschap en gaven kleur aan de stilte. Het enige mechanische, zich op regelmatige tijdstippen herhalende geluid was het gebeier van nabij- of verafgelegene kerktorens' (p. 92). Het gaat niet om het kortstondig opzoeken van stilte en meditatie in natuur en landschappen, om van daaruit de polyfone muziek beter te kunnen proeven (of om beter van de polyfone muziek te kunnen genieten) dat Van Nevel wil promoten. Ik heb het boek meer begrepen als een uitnodiging om de culturele en maatschappelijke context van de fysieke wereld van de vijftiende-eeuwse Franco-Flamand te beleven, om uiteindelijk zijn muziek tot haar volste recht te kunnen laten komen, zowel als luisteraar als in de hoedanigheid van muzikant.

Paul Van Nevel benoemt zo de 'melancholie'; wij zouden het 'het onzegbare' noemen, of het mystieke. Die gelaagdheid die de auteur overal herkent, in de landschappen, maar ook in de gotische bouwwerken, de opbouw van de steden en de zo vaak wisselende heersers over het gebied, brengt hij in verband met de diepgang die in de muziek bestaat dankzij de meerstemmigheid.

In die zin heb ik mij misschien toch heel erg in mijn professionele wezen laten aanspreken. Als muziektherapeut luister ik naar de 'muziek' die de cliënten belichaamt. Ik beluister hoe de cliënt klinkt. Ik gebruik mijn 'sensorium' om het net als een muziekinstrument af te stemmen op dat van

de cliënt. Eigenlijk is dat niet in onderscheid met de verbale psychotherapie. Ook daar hebben we oor voor wat er niet gezegd wordt en voor wat nog geen woorden heeft. Het onzegbare klinkt in de stilte, in de hapering of de aarzeling, of in de klankkleur van de stem bijvoorbeeld. Het: 'Laat u vooral meevoeren in Van Nevels bevlogen «zoektocht naar het onzichtbare» uit het voorwoord van dit boek wordt dan zo iets als: 'Laat u op sleeptouw nemen door de muziek achter de woorden, laat u vooral meevoeren door het onzegbare'. Van Nevels stilstaan bij de zich herhalende landschapskenmerken en de weersveranderingen zette mij ertoe aan om nog meer te luisteren naar wat geen verbale vorm kent, en om mij nog meer af te stemmen op de 'muziek' van de therapie. Want dwars door het verhaal en de woorden van de cliënt heen, los van de theorie en de techniek van de koorknaap, klinkt de intensiteit en de diepgang van 'het onzegbare' dat uiterst fragiel ons allen bezielt.

Literatuur

VAN NEVEL, P. (2018). *Het landschap van de polyfonisten. De wereld van de Franco-Flamands*. Tielt: Uitgeverij Lannoo.